

***Caecilia*. Algemeen Muzikaal Tijdschrift van Nederland (1844-1880)**

Caecilia. Algemeen Muzikaal Tijdschrift van Nederland,¹ 1844-1944, was een van de langst lopende muziektijdschriften, die in Europa werden uitgegeven. De RIPM-publicatie, die hier wordt gepresenteerd, omvat de eerste zeventig jaar van dit tijdschrift, 1844-1880. In de eerste helft van de negentiende eeuw werden slechts drie Nederlandse muziektijdschriften gepubliceerd, en twee daarvan leidden maar een kort bestaan: *Amphion*, *Een tijdschrift voor vrienden en beoefenaars der toonkunst*, 1818-1822, en het *Muzikaal Tijdschrift* 1836. Het derde tijdschrift, het *Nederlandsch Muzikaal Tijdschrift* 1839-1848 hield het iets langer uit en werd de indirecte voorloper van *Caecilia*. De redacteur van het *Nederlandsch Muzikaal Tijdschrift*, Dr. Florentius Cornelus Kist nam ontslag in 1844 na een meningsverschil met de redactie en richtte vervolgens *Caecilia* op. Omdat dit tijdschrift het enige algemene Nederlandse muziektijdschrift van de tweede helft van de eeuw is, fungeert het als een documentaire bron voor de studie over de Nederlandse muziek en het muzikale leven in de negentiende eeuw.

Het eerste nummer van *Caecilia* verscheen op 15 augustus 1844, en daarna kwam het blad over het algemeen eenmaal in de veertien dagen uit (vierentwintig nummers per jaar). Gedurende de jaren 1844 tot 1880 werd het tijdschrift steeds in twee kolommen gedrukt op het formaat 22 x 28 cm; elke jaargang werd opeenvolgend genummerd, beginnend met één. Het aantal pagina's per nummer kan uiteenlopen van acht tot zestien, maar het gemiddelde is acht tot tien pagina's. In de wintermaanden van 1880² verschenen twee dubbelnummers, omdat er in de zomer minder nummers verschenen. In 1845 werden vijf extra nummers gepubliceerd en in 1846 en 1847 vier, onder de titel "bijvoegsels". Deze bijvoegsels van vier pagina's verschenen in de week volgende op de publicatie van een gewoon nummer en bevatten voornamelijk concertverslagen. De paginering sluit aan op die van het voorafgaande reguliere nummer.

Caecilia werd van 1844-1880 uitgegeven door drie verschillende firma's: van 1844 tot 1862, door Kemink en Zoon³ te Utrecht – bekend door zijn theologische en wetenschappelijke publicaties. In 1847 kondigde de redacteur aan dat Kemink en Zoon *Caecilia* zou blijven drukken, maar dat de kosten zouden worden gedekt door inkomsten uit advertenties. Van 1863 tot 1870 werd het tijdschrift uitgegeven door J. van Baalen en Zoon⁴ te Rotterdam en van 1871 tot 1906 door Martinus Nijhoff⁵ te Den Haag.

¹Zie voor een eerdere studie over dit tijdschrift: J. H. Scheltema, *Caecilia*, *Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland 1844-1893. Beknopte geschiedenis van zijn voorganger het Nederlandsch Muzikaal Tijdschrift*. 's Gravenhage, 1893.

²Dubbelnummers zijn in het jaar 1880 gevonden op 15 februari en 15 april.

³In 1840 werd Hermanus Henricus Kemink, doctor in de letteren, aan het hoofd geplaatst van de uitgeverijfirma Kemink en Zoon (opgericht in 1753). Zie: *De oudste nog bestaande Utrechtse drukkerij en haar grondleggers 1753-1953*. Utrecht, 1953.

⁴De firma J. van Baalen en Zoon bestond van 1849-70. Zie: A. M. Ledeboer, *Alphabetische lijst der boekdrukkers, boekverkopers en uitgevers in Noord-Nederland*. Utrecht, 1876.

Dr. Florentius Cornelis Kist (1796-1863), de oprichter en eerste redacteur van *Caecilia*, formuleerde het doel van dit nieuwe tijdschrift in het eerste nummer.

Nederland moet een muzikaal tijdschrift blijven bezitten, hetwelk door eene onpartijdige hand wordt bestuurd en waarvan het doel bloot en alleen de bevordering van den goede smaak voor de muziek en den bloei der kunst in Nederland zijn mag.⁶

Elf jaar later, in een hoofdartikel in 1855, bracht Kist deze opvatting opnieuw en uitgebreider onder woorden: wat wij wenschen is geen partijdige handelingen, geen bevooroordeeling van de ene kunstenaar boven de andere; beter onderwijs in de zang, in en buiten de scholen; leerstoelen in de theorie, de geschiedenis en de esthetiek der toonkunst aan de Nederlandse hogescholen; de oprichting van een nationale opera.⁷

Florentius Cornelis Kist was opgeleid tot arts. Na verscheidene jaren zijn praktijk in Den Haag te hebben uitgeoefend, wijdde hij zich volledig aan de muziek. Hij was een van de oprichters van de concertvereniging *Diligentia* en van *Cecilia*, een liedertafel (mannenzangvereniging) die veel prijzen won. Toen Kist redacteur werd van het *Nederlands Muzikaal Tijdschrift* in 1840 verhuisde hij naar Utrecht.

Naast zijn functie als redacteur schreef Kist tot kort voor zijn dood een groot aantal artikelen en verslagen voor het tijdschrift. Hij was de reguliere correspondent van Utrecht en zijn verslagen uit deze stad komen in bijna elk nummer voor. Hij schreef het grootste deel van de biografische artikelen en de necrologieën, evenals lange reeksen artikelen over, bijvoorbeeld, Nederlandse muziekgeschiedenis⁸, de geschiedenis van het godsdienstige gezang⁹ en over muzikale omstandigheden in Duitsland.¹⁰ In deze laatste reeks artikelen gaat hij in op de belangrijke plaats van de Niederrheinische Musikfeste (waarvan de concerten in dit tijdschrift uitgebreid worden gerecenseerd) in Duitsland, en geeft hij een interessante kijk op het Duitse muziekleven, zoals hij dat gedurende zijn reis daar heeft ervaren. Zijn artikelen richten zich ook op het verbeteren van het muziekonderwijs, door het formuleren van bijvoorbeeld beroepseisen voor directeuren

⁵De firma Martinus Nijhoff is bekend om zijn uitgaves op het gebied van kunst, literatuur en humanitaire wetenschappen. Deze uitgever publiceerde o.a. geschriften van D. F. Scheurleer, W. F. G. Nicolaï, en Van Riemsdijk. Zie: *Fondscatalogus van Martinus Nijhoff, 1853-1953*. ('s Gravenhage, 1953).

⁶De Redactie, "Inleiding. Een woord aan de geabonneerden op het *Nederlandsch Muzikaal Tijdschrift* en aan alle beminnaars en beoefenaars der toonkunst." *Caecilia* 1 (1844): 1-3.

⁷F. C. Kist, "Wat wij wenschen." *Caecilia* 12 (1855): 1-3.

⁸F. C. Kist, "Bijdragen tot de kennis van Nederlandsche en andere toonkunstenaars, benevens derzelver werken." *Caecilia* 4-13 (1847-1856) en F. C. Kist, "Toestand der toonkunst in Nederland gedurende de eerste helft der 19^e eeuw." *Caecilia* 8-10 (1851-1853).

⁹F. C. Kist, "De hymnus: *Stabat mater* en de daarop vervaardigde muziek van den beginne tot op onzen tijd" *Caecilia* 3-10 (1846-1853).

¹⁰F. C. Kist, "Reize door Duitsland in het jaar 1843. Een onpartijdig onderzoek naar den toestand der muziek aldaar." *Caecilia* 2-7 (1845-1850).

van muziekscholen,¹¹ voorwaarden waaraan een musicus die componist wil worden moet voldoen,¹² en redenen waarom de leden van de arbeidende klasse zouden moeten deelnemen aan zangkoren.¹³ In 1854 schreef Dr. Kist over de verbetering van het niveau van de toonkunst in Nederland en de bescheiden rol van *Caecilia* daarin, naast de belangrijke rol van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst.¹⁴

In december 1862 kondigde Kist aan dat hij, vanwege de achteruitgang van zijn gezondheid, het tijdschrift niet meer zonder hulp kon redigeren; daarna werd Simon van Baalen toegevoegd aan het redactie-team.¹⁵ Dr. Kist overleed in 1863 en het eerste nummer van april opende met zijn overlijdensadvertentie.¹⁶

Twee jaar voor Kists dood werd zijn werk geprezen door een lid van de redactie, Richard Hol, die verklaarde dat Kist op zijn leven terug kon zien in de wetenschap dat hij een bijzondere bijdrage had geleverd aan de kunst.¹⁷ Ongeveer honderd drieëntwintig jaar na zijn dood, beschreef Eduard Reeser de sterke en zwakke kanten van Kist in zijn boek *Een eeuw Nederlandse Muziek 1815-1915*:

[Kists] bijdragen van muziekhistorische aard – hoezeer ook compilerisch van opzet, waarbij hij zijn gegevens vooral aan Fétis ontleende – zijn voor de toen nog onontwikkelde muziekwetenschap in ons land van belang geweest... Dat zijn ijdelheid hem vaak parten speelde en die aan zijn diepzinnig bedoeld geschriften soms een opgeblazenheid gaf, was een schaduwzijde van zijn karakter.¹⁸

Van 1863-1870, na de dood van Kist, vormde Simon van Baalen – van de uitgeverfirma J. van Baalen en Zoon in Rotterdam, een bekende figuur in de Rotterdamse muziekwereld – samen met J. R. Smalt een interim-redactie. Noch Van Baalen noch Smalt hebben echter bijdragen geleverd aan het tijdschrift; beiden bleven nogal op de achtergrond. Tijdens hun redactie groeide het aantal correspondenten van verschillende

¹¹F. C. Kist, "Een kort woord over hetgeen vereischt wordt van een kunstenaar, die de betrekking van directeur eener muzikschool op zich neemt." *Caecilia* 18 (1861): 2-3.

¹²F. C. Kist, "Een kort woord aan allen, die zich der muzikale compositie willen wijden." *Caecilia* 15 (1858): 1-2.

¹³F. C. Kist, "Oefeningen in het koorgezang voor de arbeidende klasse beschouwd als een krachtig middel tot bevordering van haar genot, geluk en hare beschaving, en ter verkrijging van een beter kerkgezang." *Caecilia* 13 (1856): 1-2, 13-14, 23-24, 47-50, 59-60.

¹⁴F. C. Kist, "Voorwaarts!" *Caecilia* 11 (1854): 1-2. Zie voor de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst ook: p. xxix van deze inleiding.

¹⁵F. C. Kist, "De redacteur aan de lezers der *Caecilia*." *Caecilia* 19 (1862): 207-208.

¹⁶De overlijdensadvertentie van redacteur F. C. Kist is gepubliceerd in het volgende nummer: *Caecilia* 20 (1863): 81.

¹⁷Richard Hol, "Nieuwjaars-mijmering!" *Caecilia* 18 (1861): 1-2.

¹⁸Eduard Reeser, *Een eeuw Nederlandsche muziek 1815-1915*. Amsterdam, 1986: 64.

steden. Dit leidde ertoe dat meer ruimte werd besteed aan verslagen en minder aan artikelen.

In 1870 werd W. F. Thooft (1829-1900) de nieuwe redacteur van het tijdschrift. Thooft studeerde muziektheorie en compositie in Rotterdam en Leipzig en was later een van de oprichters van de Hoogduitsche Opera in Rotterdam (1860). Hij schreef de opera *Aleida van Holland* (1866), die een paar maal werd opgevoerd, maar geen repertoire hield. In een inleidend woord schetste de nieuwe redacteur zijn plannen om de lezers deelgenoot te maken van zijn "blijvende waardering van de klassieke en oudere muziek, niet omdat ze oud, maar omdat ze goed en beproefd is; voortdurende belangstelling in de ontwikkeling der kunst en praktische waardering van hetgeen de nieuwere muziek aan goeds en schoons aanbrengt".¹⁹

Hij noemt ook het internationale "Wagner conflict" in zijn verklaring,²⁰ en hij stelt daarbij dat de Nederlanders tot dan toe neutrale toeschouwers waren gebleven in deze affaire. Neutraliteit is echter geen overschilligheid. Integendeel, aldus Thooft: de Nederlandse kunstwereld staat open voor nieuwe invloeden en probeert daarin de pluspunten, het schone en goede te ontdekken. Schumann, bijvoorbeeld, waardeerde deze Nederlandse openheid van geest.

Thooft's bijdrage bestond onder andere uit een beschouwend artikel over kritiek,²¹ een vergelijking tussen centralisatie en decentralisatie van muzikale organisaties in Frankrijk en Duitsland,²² en een artikel over de Joden en de muziek.²³ Tijdens zijn redacteurschap was Thooft ook correspondent van Rotterdam. Evenwel, na een jaar vond hij zijn verplichtingen te tijdrovend en nam hij ontslag.

In mei 1871 werd Willem Frederik Nicolaï (1829-1896) de nieuwe redacteur van het tijdschrift. Hij werd opgeleid tot organist, pianist en componist en studeerde aan het Leipziger Conservatorium. Nicolaï was directeur van de Koninklijke Muziekschool in Den Haag, dirigent van koren en orkesten in Den Haag en Rotterdam, en een promotor van de werken van Berlioz en Wagner. Nicolaï was een van de oprichters van de Toonkunstenaarsvereniging van Noord- en Zuid-Nederland en componist van voornamelijk vocale werken²⁴ en werken voor piano. Hij schreef een theoretisch werk

¹⁹W. F. Thooft, "Inleidend woord van den nieuwen redacteur aan den lezer." *Caecilia* 27 (1870): 85-86.

²⁰Ibid.

²¹W. F. Thooft, "Het wezen van den criticus." *Caecilia* 28 (1871): 57-60.

²²W. F. Thooft, "Frankrijk en Duitsland: centralisatie en decentralisatie in de kunst." *Caecilia* 27 (1870): 193-197.

²³W. F. Thooft, "De Joden en de muziek. Dr. B. Tideman Jzn., *Ahasverus*. S. J. Moscoviter, *Ahasverus*. Een woord aan dr. B. Tideman Jzn." *Caecilia* 27 (1870): 93-96, 101-104.

²⁴Zie: J. van Santen Kolff, "Het oratorium *Bonifacius* door W. F. G. Nicolaï." *Caecilia* 30 (1873): 93-96 en 121-124.

getiteld *Handleiding bij het onderwijs in de theorie der muziek*,²⁵ dat vóór de publicatie in boekvorm in afleveringen verscheen in *Caecilia*. In 1875 introduceerde hij een nieuwe rubriek in het tijdschrift: “De Wagnerbeweging”, die ongeveer een jaar bleef bestaan. Nicolai’s doel als redacteur was dat de redactie: “de eischen van den kunstenaar tevens met de behoeften van den dilettant bevredige, dat het blad wetenschappelijk en tegelijk onderhoudend en bevattelijk zij”.²⁶

Caecilia’s interne structuur lijkt op die van het *Nederlandsch Muzikaal Tijdschrift*, haar voorganger. Een doorsnee nummer van *Caecilia* bestaat uit een aantal rubrieken, die min of meer geregeld verschijnen. Het tijdschrift begint met een rubriek “Verhandelingen”: deze bestaat uit een of twee belangrijke artikelen over onderwerpen van actueel of historisch belang, waaronder essays over muziektheorie, uitvoeringspraktijk, akoestiek, muziekinstrumenten, muziekfeesten, analyses van grootschalige werken en polemische kwesties. Hierop volgt dikwijls een biografie of een necrologie. Daarna komt een rubriek, “Beoordeeling”, die boekrecensies en recensies van gedrukte muziek bevat. Deze rubriek wordt vaak gevolgd door “Binnenlandsche berigten”, waarin recensies van concerten staan en soms berichten over nieuwe orgels (zelfs van kleine plaatsen) met opgave van disposities. Vervolgens “Buitenlandsche berigten”, een rubriek die gevarieerde berichten en soms recensies bevat. Daarna “Feuilleton”, een rubriek met divers nieuws. Hier vindt men korte berichtjes met Nederlands en buitenlands nieuws (het laatste waarschijnlijk overgenomen uit buitenlandse tijdschriften; verwijzing naar de oorspronkelijke uitgave wordt niet gegeven) en korte sub-rubrieken met titels als “Nieuwe opera’s en oratoria”; “Necrologie”; “Onderscheidingen”; “Reizende artiesten”; “Nieuwe buitenlandse muziek en muziekliteratuur”; “Ter beoordeeling ingezonden” – dat aankondigingen, geen recensies, bevat van nieuwe boeken en muziek – “Brievenbus” – dat de ontvangst bevestigt van correspondentie en antwoorden belooft op vragen van lezers – en “Errata”. In 1873 verscheen er een nieuwe rubriek “Programma’s”. Deze bevat een lijst met concerten en hun respectievelijke programma’s, gerangschikt onder de namen van de steden. In 1880 werd een symbool toegevoegd in de vorm van een hand, waarmee werd aangegeven welk programma Nederlandse muziek of muziek van in Nederland wonende componisten bevatte.

Af en toe verschijnen (in of meteen na de “Buitenlandsche berigten”) verslagen uit het buitenland in de vorm van brieven van correspondenten in Brussel, Antwerpen, Rome en Parijs, evenals berichten over de jaarlijkse Niederrheinische Musikfeste, vaak in verschillende afleveringen verdeeld over drie of vier opeenvolgende nummers. Dit festival werd in verschillende steden gehouden, waaronder Keulen en Aken.

²⁵W. F. G. Nicolai, “Proeve eener handleiding bij het onderwijs in de theorie der muziek.” *Caecilia* 29 (1872): 155-156, 164-165, 174-175, 180-181, 187-189; 30 (1873): 30-31, 62-63 en bijlagen met muziekvoor-beelden: (1872): *hors texte*, 168/169; (1873): *hors texte* 32/33 en 64/65.

²⁶“Intentieverklaring van de nieuwe redactie.” *Caecilia* 28 (1871): 81.

Omdat *Caecilia* het belangrijkste muziektijdschrift van Nederland was, werden regelmatig onderwerpen van nationale en internationale betekenis behandeld.

In het algemeen, zoals ook in het tijdschrift duidelijk wordt, was de muzikale smaak van Nederland aan die van Duitsland verwant. De kwaliteit van de Franse muziek was wel vaak onderwerp van discussie, maar deze muziek werd – met een aantal aanwijsbare uitzonderingen, waaronder werken van Meyerbeer en Berlioz – niet beschouwd als kunst van het hoogste niveau. Hoewel de Italiaanse opera niet erg gewaardeerd werd door de critici, werd toch aan de opera's van Bellini en Donizetti (wiens melodieën af en toe positief commentaar opleverden) de voorkeur gegeven boven die van Verdi. De Duitse opera was duidelijk het model voor uitnemendheid. Daarbij moet wel worden vastgesteld dat, gezien het grote aantal opvoeringen van Italiaanse opera's, dit genre bij het publiek in aanzien moet hebben gestaan. Gedurende deze periode werd de Italiaanse opera het meest opgevoerd óf in de Hoogduitse Opera in Rotterdam óf in het Haagse Théâtre Royal Français. Slechts enkele reizende Italiaanse operagezelschappen trokken door Nederland met het standaardrepertoire opgevoerd in het Italiaans. Er waren weinig Nederlandse operacomponisten en het duurde tot 1886 voordat er een Nederlandse opera werd opgericht, waar werken in de Nederlandse taal werden opgevoerd.

De invloed van Duitsland op de Nederlandse muziekcultuur kan ook worden afgemeten aan het aantal Duitsers, dat een belangrijke muzikale positie in Nederland bekleedde.²⁷ Dirigenten als Woldemar Bargiel, Friedrich Gernsheim en Ferdinand Blumentritt hadden een positie in Rotterdam; Robert Collin en zijn vrouw Anna Collin-Tobisch (zanglerares) werkten in Amsterdam en dezelfde situatie deed zich voor in de overige delen van het land. Maar de Nederlandse componist Johannes Verhulst bezette de toonaangevende plaatsen in de Nederlandse muziek. Hij werd in 1860 muziekdirecteur van de Diligentia-concerten in Den Haag, in 1863 van de Amsterdamse afdeling van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst, terwijl hij die positie al had bij de Rotterdamse afdeling van dezelfde Maatschappij – in 1864 van de Felix Meritis-concerten in Amsterdam en in 1865 van de concerten van de Maatschappij Caecilia, eveneens in Amsterdam.

In het tijdschrift verschijnen regelmatig berichten over de opvoeringen van en de activiteiten in het Théâtre Royal Français de la Haye, waar de werken uitsluitend in het Frans werden opgevoerd, en de Hoogduitse Opera waar de werken bijna altijd gezongen werden in het Duits. Het Franse theater had zijn bloeitijd tussen 1832 en 1852 en handhaafde daarna een goed niveau. *Faust* van Gounod werd daar opgevoerd in 1860, een jaar na de première in Parijs. De Hoogduitse Opera bestond meer dan dertig jaar lang (1860-1890), zonder enige subsidie van de overheid. Het operaorkest dat bestond uit zo'n vijftig musici werkte met goede solisten en dirigenten, waaronder de dirigent en Wagner-apostel Hermann Levy. Het repertoire was veelzijdig en actueel. De opera's van

²⁷Eduard Reeser, op. cit., 105.

Wagner werden vaak voor het eerst buiten Duitsland opgevoerd bij de Hoogduitse Opera, lang voordat ze elders ten tonele werden gebracht.²⁸

De vele concerten van de Nederlandse liedertafels – mannenzangverenigingen – hadden een belangrijke plaats in het Nederlandse muziekleven van die tijd en werden dan ook regelmatig behandeld in het tijdschrift. Het verschijnsel was afkomstig uit Duitsland – de eerste liedertafel werd in Berlijn opgericht door Carl Zelter in 1809 – en naast het ontwikkelen van zangvaardigheid, zorgde het voor een groot gemeenschapsgevoel onder de deelnemers. Toen deze van huis uit Duitse zangbeweging populair werd in Nederland, bleven de Nederlandse liedertafels het bestaande en uitgebreide Duitse zangrepertoire uitvoeren in het Duits.

Van 1845 tot 1852 waren de Niederrheinische-Niederländische Sängerfeste een jaarlijks evenement; de voorbereiding van dit evenement en de concerten werden nauwkeurig gevolgd in het tijdschrift. Deze grootschalige zangfeesten duurden twee tot drie dagen en werden beurtelings in Kleef in Duitsland en in Arnhem in Nederland gehouden. Na een onenigheid²⁹ hield de samenwerking van de beide landelijke organisaties op. Daarna, beginnend in 1853, werden jaarlijkse zangfeesten gehouden in Nederland, de Nederlandse Nationale Zangersfeesten.

Ook afzonderlijk organiseerden de liedertafels muzikale zangwedstrijden; zij nodigden nationale en internationale zangverenigingen uit om op te treden en beoordeeld te worden. Ook van deze evenementen werd melding gemaakt in *Caecilia*, evenals trouwens van vragen over de onpartijdigheid van de jury.

De Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst – die in 1829 werd opgericht en nog steeds bestaat – speelde een belangrijke rol in het negentiende-eeuwse Nederlandse muziekleven. Bijgevolg wordt in het tijdschrift regelmatig verslag gedaan van haar activiteiten. De Maatschappij had afdelingen in tien tot vijftien steden. Elke afdeling had een amateurkoor, dat regelmatig sacrale en wereldse oratoria en andere vocale werken uitvoerde. Kleinere steden voerden minder veeleisende werken uit, van bijvoorbeeld Gade en Bruch, meestal met amateursolisten en pianobegeleiding (alleen bij uitzondering met orkestbegeleiding). De grotere en rijkere afdelingen zoals Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht contracteerden hooggewaardeerde solisten – bijvoorbeeld de sopraan Sophie Offermans-van Hove, de alt Wilhelmina Gips, de tenor Carl Schneider en de bariton Carl Hill – boden regelmatig concerten aan met orkestbegeleiding en voerden bekende oratoria uit van Händel, Haydn, Mendelssohn, Schumann en Spohr. Het

²⁸Ibid. 104.

²⁹In 1852 verkozen de Nederlandse zangverenigingen een zangwedstrijd in Amsterdam boven de deelname aan de Niederrheinische-Niederländische Sängerfeste, in Duitsland gehouden. Zie Jozef Vos, "Mannen-zangverenigingen in de negentiende eeuw." in Louis Peter Grijp, ed. *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*. Amsterdam, 2001: 403-408.

tijdschrift publiceerde uitgebreide recensies van de vele concerten van de Maatschappij, en ook de verslagen van de jaarvergaderingen, met een kort overzicht van de resultaten en de plannen.

De Vereniging van Nederlandse Muziekgeschiedenis, opgericht in 1868, kwam voort uit de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst. De doelstelling van de nieuwe vereniging was het bekend maken en uitgeven van de werken van vroegere Nederlandse componisten zoals Jan Pietersz. Sweelinck (1591-1652), Jacob Obrecht (1450-1505) en Cornelis Schuyt (1557-1616). Berichten over de activiteiten van de vereniging verschijnen regelmatig in *Caecilia*.

De Toonkunstenaarsvereniging van Noord- en Zuid-Nederland werd in 1875 opgericht. *Caecilia* steunde deze vereniging door regelmatig nieuws over activiteiten te publiceren en door reductie op een abonnement te geven aan de leden van deze vereniging. De vereniging was samengesteld uit Nederlandse en Vlaams sprekende Belgische leden, en organiseerde muziekfeesten en concerten waar muziek van Nederlandse en Vlaamse componisten werd uitgevoerd. Het muzikale repertoire weerspiegelde de toenemende interesse in Nederlandse en Vlaamse muziek – het laatste gestimuleerd door de nationalistische composities van Peter Benoit. Benoit componeerde oratoria zoals *De Schelde* en *Lucifer* op Nederlandse tekst.

Over het algemeen bestonden de Nederlandse orkesten in deze periode uit zowel beroepsmuzici als amateurs. De meeste concerten bevatten werk voor instrumentale solisten, een of twee zangers en een symfonie en/of ouvertures. Aanvankelijk bevatten de concerten van de Maatschappij *Caecilia*³⁰ alleen symfonische werken, een programmering die werd gewaardeerd door de schrijvers in het tijdschrift. Toen later ook solisten aan het programma werden toegevoegd om het publiek genoeg te doen, hadden sommige schrijvers in het tijdschrift grote bezwaren. Op het gebied van de symfonische muziek waren Johannes van Bree en Johannes Verhulst in die tijd de hoogst gewaardeerde Nederlandse componisten.

Bijna elke grote stad had zijn eigen serie kamermuziekconcerten uitgevoerd door een plaatselijke kwartetvereniging. Het repertoire bestond voornamelijk uit werken van Haydn, Mozart, Beethoven en Mendelssohn, maar van tijd tot tijd werden er nieuwe composities van Nederlandse componisten als Van Bree, Verhulst en Van Eyken uitgevoerd, en ook van de componisten Bargiel en Gernsheim, die toen in Nederland woonden en werkten.

³⁰Opgericht in Amsterdam in 1841, was dit een orkestvereniging met een filantropisch doel, namelijk het stichten van een pensioenfonds voor musici. Orkestverenigingen met gelijksoortige doelen bestonden in Den Haag (de Maatschappij De Toekomst, 1855) en in Rotterdam (de Maatschappij De Voorzorg, 1864).

's Zomers als het reguliere concertseizoen voorbij was, werden openluchtconcerten door militaire kapellen in verschillende steden gegeven. Speciaal bekend was het Muziekkorps van het Regiment der Grenadiers en Jagers, een militaire kapel gedirigeerd door Frans Dunkler, die ook zeer gewaardeerde arrangementen van ouvertures en symfonieën voor zijn ensemble maakte. Verslagen van deze en andere openluchtconcerten verschijnen regelmatig in *Caecilia*.

De kwaliteit van het concertleven was hoog. Beroemde artiesten uit het buitenland bezochten Nederland en veel van hun concerten werden gerecenseerd in het tijdschrift. Schumann dirigeerde zijn composities in Nederland, en zijn vrouw Clara Schumann-Wieck trad regelmatig op in de programma's van de belangrijkste concertseries. Clara Schumann en de violist Joseph Joachim reisden vaak samen en verschenen ook vaak samen in hetzelfde programma. Hans von Bülow kwam vaak in Nederland als pianosolist en als dirigent, en speelde en dirigeerde o.a. werken van Liszt, Berlioz en Wagner. Ook Brahms bezocht Nederland dikwijls (voor het eerst in 1876); hij dirigeerde zijn symfonieën en voerde zijn pianoconcerten en kamermuziek uit. Zijn werk werd zeer goed ontvangen door de Utrechtse correspondent;³¹ de Amsterdamse correspondent³² had veel meer reserve.

Liszt, die in 1842 en 1843 grote indruk had gemaakt als pianovirtuoos, woonde in 1866 uitvoeringen bij van zijn *Graner Messe* en *Les Préludes* in Amsterdam. In dezelfde stad voerde Joseph Joachim in 1879 het vioolconcert van Brahms uit op basis van het manuscript.³³ Saint-Saëns speelde zijn pianoconcerten en dirigeerde zijn composities in Rotterdam en Utrecht. Litolff vond onderdak in Nederland, na ontsnapt te zijn uit een Britse gevangenis (waar hij zat voor een zaak die met zijn scheiding te maken had), en droeg zijn *Troisième Sinfonie concerto nationale hollandaise* (1846) op aan de Maatschappij Felix Meritis. Vele andere bekende en getalenteerde uitvoerenden gaven concerten in Nederland, zoals de pianisten Thalberg, Tausig, Alfred Jaëll, Sophie Menter, en Teresa Carreño; de violisten Wilhelmj, Vieuxtemps, Wieniawski, en de Sarasate, de cellisten Popper en Servais, en de zangeressen en zangers Jenny Ney, Charlotte Dolby, Carlotta en Adeline Patti, Pauline Lucca, Désirée Artôt, Emma Albani, Roger, Formes en Salvatore Marchesi. Natuurlijk worden de uitvoeringen van zulke muzikale persoonlijkheden nauwgezet gevolgd door het tijdschrift.

Protestantse en katholieke kerkmuziek zijn regelmatig terugkerende thema's in *Caecilia*. Onder de behandelde onderwerpen zijn, wat de protestantse kerk betreft: de noodzaak om de kwaliteit van het zingen van de gemeente³⁴ te verbeteren en de rol die het orgel in de

³¹"Binnenlandsche berigten": Utrecht. *Caecilia* 33 (1876): 25; en *Caecilia* 35 (1878): 31-32.

³²"Binnenlandsche berigten": Amsterdam. *Caecilia* 33 (1876): 43-45; en *Caecilia* 34 (1877): 203-206.

³³"Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst" *Caecilia* 36 (1879): 111-115.

³⁴F. C. Kist, "Oefeningen in het koorgezang voor de arbeidende klasse beschouwd als een krachtig middel tot bevordering van haar genot, geluk en hare beschaving, en ter verkrijging van een beter kerkgezang."

diensten moet spelen,³⁵ en, wat de rooms katholieke kerk betreft: de wens om het Gregoriaanse gezang en de oude muziek (zoals de missen van Palestrina) weer in de dienst terug te brengen.³⁶ Tal van orgelrecitals en concerten met orgel en solisten werden gerecenseerd; sollicitanten voor de functie van organist werden besproken. Natuurlijk werden er regelmatig uitvoeringen van missen, cantates, en psalmen gegeven door de vele plaatselijke koren en ook deze werden vermeld. Noemenswaardig is ook het artikel van J. van Santen Kolff over de geschiedenis van de kerkmuziek en over Verdi's Requiem,³⁷ dat zeer gewaardeerd werd in het tijdschrift maar aanvankelijk enige verassing teweegbracht door zijn dramatische elementen.

In een uitgebreide lijst, die tot 1877 werd gepubliceerd in de koptitel van elk nummer, vindt men de namen van degenen die worden geacht te hebben bijgedragen aan het tijdschrift: onder anderen de Nederlandse auteurs J. C. Boers, Joh. Bastiaans, J. A. van Eyken, J. N. van Hall, David Koning, Richard Hol, en de Duitse en Oostenrijkse schrijvers Gust. Flügel, W. Freystätter, A. J. Becher, J. B. H. Bremer, C. F. Brendel, S. W. Dehn, Friedrich Kühmstedt, G. Schilling en August Gottfried Ritter.³⁸ Er zijn ook vele andere medewerkers. De grote meerderheid van de auteurs, die hun bijdragen ondertekend hebben, is Nederlands; vreemd genoeg komen de namen van de Duitse en Oostenrijkse auteurs, van wie de namen in de kop te vinden zijn, niet vaak voor onder de bijdragen in het tijdschrift. De hier volgende bespreking gaat alleen over de belangrijkste auteurs en is chronologisch geordend naar de datum van hun eerste ondertekende bijdrage.

J. C. Boers – muziekhistoricus, componist en dirigent in Nijmegen en Delft – signeerde zijn artikelen van 1844 tot 1855. Zijn bijdrage bestond voornamelijk uit een uitgebreide bibliografie van Nederlandse muziekliteratuur,³⁹ in vele delen in het tijdschrift gepubliceerd van 1844 tot 1854. De Duitse organist August Gottfried Ritter was zevenentwintig jaar lang medewerker van het tijdschrift; opmerkelijk is de lange reeks artikelen over de geschiedenis van het orgelspel.⁴⁰ Ed. G. J. Gregoir, auteur van een

Caecilia 13 (1856): 1-2, 13-14, 23-24, 47-50, 59-60. J. H. van der Dussen, "Over een godsdienstig kerkgezag en den organist in betrekking tot hetzelfde." *Caecilia* 5 (1848): 65-66, 75-76.

³⁵J. C. Boers, "Over het gebruik der orgelen in de kerken." *Caecilia* 2 (1845): 129-130, 147-148, 171-172.

³⁶N. A. Janssen, "Geschied- en oordeelkundige beschouwingen over de wereldsche en kerkelijke muziek." *Caecilia* 7 (1850): 107-109, 115-118, 133-137.

³⁷J. van Santen Kolff, "Een en ander over kerkmuziek, naar aanleiding van het Manzoni Requiem van Guiseppe Verdi." *Caecilia* 32 (1875): 21-22, 29-30, 37-39, 45-46, 53-55, 63-64, 119-121, 143-145, 161-163.

³⁸Nadat Nicolai redacteur werd in 1871 verschenen uitsluitend Nederlandse namen in de koptitel.

³⁹J. C. Boers, "Bouwstoffen tot eene Nederlandsche muzikale litteratuur." *Caecilia* 1-11 (1844-1854).

⁴⁰A. G. Ritter, "De orgelspelkunst en derzelver ontwikkeling gedurende drie eeuwen." *Caecilia* 1-5 (1844-1848 en *Caecilia* 15-18 (1858-1861).

belangrijk biografisch naslagwerk betreffende Nederlandse musici,⁴¹ woonde in Antwerpen en was verantwoordelijk voor de vele berichten uit België in het tijdschrift. Hij was ook zevenentwintig jaar verbonden aan het tijdschrift, van 1849 tot 1876. Joh. Bastiaans, componist, leerling van Mendelssohn, oprichter van de Bachvereniging in Haarlem in 1867, was misschien wel het meest bekend als de belangrijkste organist in Nederland.⁴² Hij schreef recensies van gedrukte muziek. J. B. Litzau, een organist en componist van orgelwerken uit Rotterdam, schreef ook recensies van gedrukte muziek en bijvoorbeeld over de Nederlandse Bach Vereniging. Richard Hol, componist en dirigent was in zijn tijd zeer bekend. Hij heeft bijna zeventig bijdragen aan het tijdschrift geleverd; deze omvatten zowel recensies en analyses, als verslagen van muziekfeesten en speciale gebeurtenissen in het buitenland zoals de Tonkünstler Versammlung (Leipzig, 1859).

Maurice Hageman – pianist, violist, muziekleraar, dirigent en componist – werkte in Brussel, Groningen, Leeuwarden en Amsterdam en was de correspondent van de eerste drie genoemde steden. In 1859 schreef hij een artikel,⁴³ dat een polemieek over kunstkritiek op gang bracht.⁴⁴ M. A. Brandts Buys, organist, dirigent en componist was geboren in Deventer in een familie van musici. Hij werkte in Zutphen, droeg regelmatig bij aan het tijdschrift en schreef recensies van gedrukte muziek. Ed. de Hartog, een componist wiens werken zijn beïnvloed door Meyerbeer, Gounod en Offenbach, woonde enige tijd in Parijs; zijn bijdragen verschenen vanaf 1865. Behalve zijn brieven uit Parijs, schreef hij ook biografische artikelen. G. A. Heinze, geboren in Duitsland, verhuisde naar Amsterdam in 1850 en werd Nederlands onderdaan in 1880. Hij schreef als dirigent en componist vele recensies van gedrukte muziek. David Koning – componist, secretaris en later voorzitter van de Maatschappij Caecilia – schreef recensies en twee artikelen, een over de geschiktheid van een taal en in het bijzonder de Nederlandse taal voor de zang,⁴⁵ en een ander, zeer kritisch artikel over de muziek van Schumann.⁴⁶ Dat laatste leidde tot een zodanig verschil van mening onder de medewerkers, dat de redactie zich genoodzaakt zag een neutrale positie in te nemen. In antwoord op Koning's artikel verklaarde Richard Hol, dat gevestigde muziekcritici geen artikelen zouden moeten schrijven, waarin de gebreken van grote componisten belicht worden en hij dreigde ontslag te nemen als medewerker, evenals Brandts Buys en Litzau (alleen de laatste deed dit daadwerkelijk).

⁴¹E. G. J. Gregoir, *Biographie des artistes-musiciens néerlandais des XVIIIe et XIXe siècles et des artistes étrangers résident ou ayant résidé en Néerlande à la même époque*. Antwerpen, 1864.

⁴²Bastiaans was de organist op het beroemde Müller orgel in de Grote of St. Bavokerk te Haarlem.

⁴³Maurice Hageman, "Iets over de muziek." *Caecilia* 16-17 (1859-1860).

⁴⁴S. van Milligen, "Een en ander over het leven en de geschiedenis van ons tijdschrift *Caecilia*." *Caecilia* 72 (1915): 167-172, 195-203.

⁴⁵David Koning, "Iets over de gronoorzaken der meerdere of mindere geschiktheid eener taal voor den zang in het algemeen en der Hollandsche taal in het bijzonder." *Caecilia* 8 (1851): 195-199.

⁴⁶David Koning, "Ideeën over muziek en muzikale toestanden. II-IV." *Caecilia* 30 (1873): 17-18.

In 1872 kwam J. van Santen Kolff bij *Caecilia*; volgens Reeser bracht hij de muzikale journalistiek in Nederland naar een internationaal niveau.⁴⁷ Van Santen Kolff schreef uitvoerige besprekingen van nieuwe composities, Wagners verzamelde geschriften, belangrijke concerten en Duitse muziekfeesten. Onder zijn vele bijdragen zijn artikelen over het werk van Schumann⁴⁸ – een reactie op David Konings kritische evaluatie⁴⁹ – Liszt, Berlioz en Saint-Saëns. Hij was de reguliere correspondent van het tijdschrift in Den Haag. Marcellus Emants,⁵⁰ een bekende Nederlandse schrijver, leverde een bijdrage in de vorm van twee brieven over het muzikale leven in Italië in 1874. Daniël François Scheurleer – verzamelaar van muziek, stichter van de muziekcollectie in het Haags Gemeentemuseum – droeg een artikel bij over Liszt en programmamuziek⁵¹ en was ook correspondent in Den Haag.

Tenslotte werd een klein aantal artikelen, in het Nederlands vertaald, overgenomen uit buitenlandse muziektijdschriften, zoals de *Allgemeine Musikalische Zeitung*,⁵² *Fliegende Blätter für Musik*⁵³ en de *Revue et gazette musicale de Paris*.⁵⁴

De grote meerderheid van de auteurs signeerden hun bijdragen niet of met een pseudonym of initialen. De volgende lijst bevat de initialen en pseudoniemen met de corresponderende auteurs, voorzover we hun identiteit hebben kunnen vaststellen.

Lijst met pseudoniemen en initialen

J. C. Boers	J. C. B.
R. F. Bokelman	R. F. B.
M. A. Brandts Buys	M. A. B. B. en B. B.
G. J. van Eyken	G. J. v. E.
J. A. van Eyken	J. A. v. E.
E. Gregoir	E. G.
J. N. van Hall	Matino
F. C. Kist	dr. K.

⁴⁷Eduard Reeser, op. cit., 109.

⁴⁸J. van Santen Kolff, "Eenige opmerkingen over hetgeen Robert Schumann voor de Toonkunst is geweest." *Caecilia* 30 (1873): 25-27 en 33-34.

⁴⁹David Koning, op. cit., 17-18.

⁵⁰Marcellus Emants, "Brief uit Napels." *Caecilia* 31 (1874): 59-60 en "Een concert te Florence." *Caecilia* 31 (1874): 111-112.

⁵¹D. F. Scheurleer, "Die Ideale, Symphonische Dichtung van Franz Liszt, en de programma-muziek." *Caecilia* 34 (1877): 85-88, 93-95.

⁵²Philipp Spitta, "Het oratorium als kunstsoort." *Caecilia* 25 (1868): 149-151, 157-159, 165-167, 173-176.

⁵³Ongesigneerd, "Een *Don Juan* van Gluck." *Caecilia* 11 (1854): 47-48.

⁵⁴Francois-Joseph Fétis, "Over de verschillende systemen betreffende de menselijke stem en bij gelegenheid, over de vermoedelijke oorzaken der ontarding van dit orgaan in het tegenwoordige tijdstip." *Caecilia* 6 (1849): 161-164, 171-173.

J. B. Litzau	J. B. L.
W. F. G. Nicolai	W. F. G. N. en N.
J. van Santen Kolff	J. K.
D. F. Scheurleer	D. F. S., D. F. Sigma, # b, b # ⁵⁵
W. F. Thoof	W. F. T.
Joh. C. Visser	Joh. C. V.

Opmerkingen over de catalogus en de index

In de catalogus zijn de titels overgenomen, zoals ze in het tijdschrift verschijnen, terwijl in het commentaar van de samensteller de moderne spelling wordt gebruikt. In de index worden de afzonderlijke citaten onder de trefwoorden in de oorspronkelijke spelling weergegeven, terwijl moderne spelling wordt gebruikt voor de trefwoorden. Dit geldt in het bijzonder voor een aantal woorden die in de loop van de negentiende eeuw verschuivingen ondergingen van “c” naar “k”, van “qu” naar “kw”, en van “ph” naar “f”. Bijgevolg zal in de index “clavier” verschijnen onder “klavier”, “quartet” onder “kwartet” en “philosophie” onder “filosofie”.

De naam van de stad Den Haag verschijnt in het tijdschrift als Den Haag, Haag, 's Hage, en 's Gravenhage. Dat laatste is de officiële naam van de stad en die wordt gebruikt als trefwoord in de index. In het trefwoordregister staat echter Haags als bijvoeglijk naamwoord. Hetzelfde geldt voor Den Bosch dat te vinden is onder 's Hertogenbosch.

De RIPM publicatie is gebaseerd op een microfiche kopie van het tijdschrift die te vinden is in de muziekbibliotheek van het Haags Gemeentemuseum in Den Haag. Het beschrijven van de ontbrekende nummers van dit exemplaar – (vol. 20, no. 19; 1 oktober 1863; vol. 22, no. 16, 15 augustus 1865; vol. 22, no. 17, 1 september 1865; twee bijvoegsels, vol. 3, gedateerd 6 en 20 februari 1846) – was gebaseerd op een aantal ongecatalogiseerde afzonderlijke nummers in dezelfde bibliotheek.

Muziekbijlages en portretten van musici werden tot 1853 onregelmatig uitgegeven. Deze waren niet opgenomen in de exemplaren van het geïndexeerde tijdschrift en zijn daarom niet weergegeven in de catalogus. De enkele fouten bij de paginering zijn gecorrigeerd tussen vierkante haken in de kolom met paginanummers van de catalogus.

⁵⁵Onno Mensink, *Daniël François Scheurleer – een biografie* (in voorbereiding).